

Upplevd rädsla för björn och varg

Jens Frank¹, Maria Johansson² och Ann Eklund¹

¹Viltskadecenter, Inst.f. Ekologi, Sveriges Lantbruksuniversitet.

²Miljöpsykologi, Inst. f. Arkitektur och Byggd Miljö, Lunds Universitet.

Foto: Elisabeth Hansson

Foto: Åke Aronson

Bakgrund

Detta faktablad beskriver skillnader i upplevd rädsla för björn och varg mellan representanter för olika intresseorganisationer representerade i Viltförvaltningsdelegationer. Resultaten har framkommit genom ett tvärvetenskapligt samarbete mellan Viltskadecenter vid Sveriges Lantbruksuniversitet och Miljöpsykologi vid Lunds Universitet, som syftar till att öka kunskapen kring människors rädsla för stora rovdjur.

Det är sedan tidigare känt att människor kan känna oro och rädsla för att möta stora rovdjur. Oro och rädsla spelar en grundläggande roll i kommunikation och beslutsfattande rörande vilt och viltförvaltning. Den upplevda rädslan skiljer sig dock åt mellan olika personer. Den kan uppstå utifrån

- hur en person upplever en viss djurart,
- svårigheter att förutsäga hur djuret kommer att bete sig i olika situationer,
- osäkerhet gällande personens egen reaktion vid ett möte med djurarten.

En förutsättning för att beslutsfattare inom viltförvaltningen ska kunna förstå människor som påverkas av rovdjursförkomst bättre, är att de utökar sin förståelse för vilka psykologiska faktorer som påverkar rädsla för just rovdjur.

Rädsla för djur utgör en specifik grupp av rädsor som inkluderar många olika djur, till exempel ormar, spindlar, fåglar och hundar. Inom denna grupp tycks rädsla för rovdjur utgöra en särskild kategori som huvudsakligen associeras till skada och smärta, medan rädsla för andra djur starkare kan associeras till äckel, smitta och sjukdom. Inom den första kategorin skiljer sig rädslan åt mellan specifika djurarter. Man vet till exempel att fler människor i Sverige rapporterar rädsla för björn än för varg. Några skäl till detta kan vara att björnen är större och orsakar fler personskador, men även socio-demografiska faktorer tycks ha betydelse. Kvinnor rapporterar till exempel oftare att de upplever rädsla för rovdjur än vad män gör och äldre människor rapporterar i större utsträckning rädsla än vad yngre gör. Däremot är litet känt om *varför* vissa människor känner sig rädda för en viss djurart medan andra inte gör det.

Den aktuella studien utgick ifrån en teoretisk modell för att beskriva upplevd rädsla för djur som kallas *Cognitive Vulnerability Model (CVM) (modell för kognitiv sårbarhet)*. Teorin sammanfattar tidigare kunskap om olika djurrädsor genom att parallellt ta hänsyn till hur hotfullt och farligt, okon-

trollerbart, oförutsägbart eller äckligt en person uppfattar ett eventuellt möte med djuret som därigenom skapar sig en uppfattning av sin egen sårbarhet gentemot det. Inom studien ville vi undersöka hur människors upplevelse av ett eventuellt möte med björn och varg relaterar till den upplevda rädslan samt om det finns skillnader mellan representanter för olika intressegrupper.

Studiens genomförande

Medlemmar i Sveriges dåvarande 21 viltförvaltningsdelegationer ombads svara på en enkät med frågor om i vilken utsträckning de uppfattade björn, varg och kanin som potentiellt farliga och äckliga, i vilken mån djurens beteende var oförutsägbara och i vilken grad den egna reaktionen skulle upplevas som okontrollerbar vid ett eventuellt möte. De fick även frågor om hur de upplevde rädslan för björn, varg och kanin. Kanin inkluderades som en kontroll, då arten anses ha låg potential att framkalla rädsla.

Totalt deltog 154 personer (23 % kvinnor och 77 % män i åldrarna 29-75 år) som representerade olika intresseorganisationer i studien. Av deltagarna representerade 23 % jägarorganisationer, 18 % lantbrukarorganisationer, 24 % naturskyddsorganisationer och 30 % tjänstemän från länsstyrelse och polis. 5 % uppgav inte organisationstillhörighet. Svarefrekvensen var 58 %.

Inga tecken på fobisk rädsla för rovdjur

Deltagarna i studien rapporterade lägre grad av rädsla för björn och varg än vad som rapporterats för allmänheten i andra studier. En orsak till detta skulle kunna vara att de deltagande intressegrupperna har andra erfarenheter än allmänheten. Dessutom skiljer sig könsfördelningen i den studerade gruppen från allmänheten, då intressegrupperna har lägre andel kvinnor. I den mån deltagarna rapporterade att de upplevde rädsla för björn och varg kunde graden av rädsla delvis förklaras genom teorin för kognitiv sårbarhet. Båda djurarterna beskrevs som oförutsägbara i sina beteenden, till viss grad som potentiellt farliga och den personliga reaktionen vid ett möte skulle till viss del upplevas som okontrollerbar. Däremot beskrevs varken björn eller varg som särskilt äckliga. Det fanns *inga* tecken på att de

båda arterna skulle framkalla så stark rädsla bland deltagarna att den skulle kunna klassificeras som fobisk.

Skillnader mellan intressegrupper

De olika intressegruppernas rädsla för björn skiljde sig framförallt åt i beskrivningen av björnen som farlig och okontrollerbar. Representanter för jägare bedömde björnen som mest oförutsägbar, följt av representanter för tamdjursägare och tjänstemän, som i sin tur bedömde oförutsägbarheten högre än representanterna för naturskyddsorganisationer. Jägarrepresentanter beskrev i någon grad även att björn framkallade äckel.

Vargens bedömdes som mest farlig och okontrollerbar av representanter för

Deltagarnas bedömningar av björn och varg som farliga tycks vara nära knutna till deras upplevda möjligheter att kontrollera sin egen reaktion vid ett möte med dessa djur. Den uppfattade farligheten skulle motsvara de kognitiva och känslomässiga rädsloaspekterna, medan den uppfattade okontrollerbarheten relaterar till beteende. Deltagare i studien som uppfattade björnen som farlig, som kände sig osäkra på sin egen reaktion vid ett eventuellt björnmöte och som bedömde att björnen framkallar äckel, var också de som rapporterade relativt högre grad av rädsla. På samma sätt var den självrapporterade rädslan för varg relaterad till att vargen upplevdes som farlig i kombination med osäkerhet kring den egna reaktionen vid ett vargmöte. En förklaring kan vara att

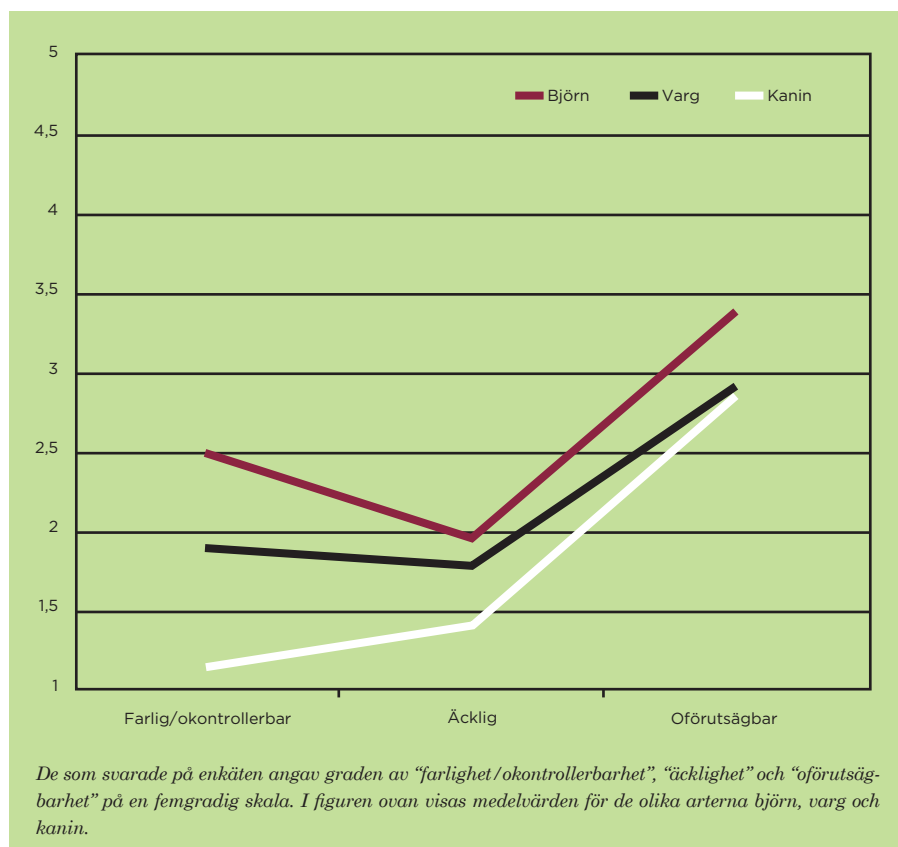
och att denna värdering både skiljer sig för de två arterna och mellan olika intressegrupper. Representanter för jägare och naturskyddsorganisationer skiljer sig tydligt åt i sin upplevelse av ett möte med björn och varg. Ur ett psykologiskt perspektiv kan man förmoda att rädslan är grundad i enskilda människors erfarenheter genom direkt eller indirekt inlärning, till skillnad från rädsla för till exempel reptiler, spindlar och fåglar som tycks ha en mer evolutionär bakgrund.

Kommunikation är en viktig del av människors sociala tillhörighet och rädsla kan påverkas av verbal kommunikation. Idag möts rädsla för björn och varg ofta med information om djurens biologi och beteende. Hos de personer som ingick i studien är den kognitiva sårbarheten framförallt bunden till den upplevda osäkerheten kring personens egen reaktion vid ett möte med djuret. Dessa resultat tyder på att människors rädsla för stora rovdjur också skulle kunna mötas genom att låta personer som upplever rädsla lära sig mer om sin egen reaktion vid ett möte med björn eller varg och hur man lämpligen bör uppträda vid ett sådant möte. Detta är dock något som vidare behöver utvärderas.

Forskningen har bedrivits vid Miljöpsykologi, Institutionen för arkitektur och byggd miljö vid Lunds Universitet i samarbete med Viltskadecenter, Institutionen för Ekologi, Sveriges Lantbruksuniversitet och har finansierats av Crafoordska Stiftelsen och Viltvårdsfonden.

Referens till originalartikeln

Johansson M. & Karlsson J. (2011). *Subjective Experience of Fear and the Cognitive Interpretation of Large Carnivores. Human Dimensions of Wildlife, vol. 16, pp. 15-29.*

jägarorganisationer, följt av tamdjursägare, tjänstemän och naturskyddsorganisationer. Tamdjursägare var de som ansåg vargen mest oförutsägbar, följda av jägare, tjänstemän och representanter för naturskyddsorganisationer. Jägare skilde sig också från de övriga intressegrupperna genom att de i någon grad bedömde att vargen framkallade äckel.

arterna klassas som rovdjur högt upp i näringskedjan, för vilka rädslan ofta associeras till skador och smärta.

Slutsatser

Studien visar att den rädsla för stora rovdjur som finns bland representanter för olika intressegrupper delvis baseras på en medveten värdering av djuren